

**RÉZ-KOMPLEX VEGYÜLETEK LIGANDUM
HATÁSÁNAK VIZSGÁLATA AZ ŐSZI BÚZA
HOZAMÁRA ÉS MINŐSÉGÉRE**

**DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS
TÉZISEI**

BARKÓCZI MARGIT

**MOSONMAGYARÓVÁR
2004**

**NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM
MEZŐGAZDASÁG- ÉS ÉLELMISZERTUDOMÁNYI
KAR
MOSONMAGYARÓVÁR
KÉMIA TANSZÉK**

*Precíziós növénytermesztési módszerek
doktori program*

Programvezető:
Dr. Kuroli Géza
MTA doktora

*Növényvédelmi módszerek és növénykezelések precíziós
termelésorientált integrálása
alprogram*

Alprogramvezető:
Dr. Kuroli Géza
MTA doktora

Témavezető:
Dr. habil. Szakál Pál
egyetemi tanár, a mezőgazdasági tudomány kandidátusa

**RÉZ-KOMPLEX VEGYÜLETEK LIGANDUM
HATÁSÁNAK VIZSGÁLATA AZ ŐSZI BÚZA
HOZAMÁRA ÉS MINŐSÉGÉRE**

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

BARKÓCZI MARGIT

Mosonmagyaróvár
2004.

1. A MUNKA ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉSEK

Az őszi búza (*Triticum aestivum* L.) a kukorica mellett hazánk legnagyobb területen termesztett kulturnövénye. Európai Unióba történt társulásunk után is legfontosabb növényünk marad. Az exportképesség és a gazdaságos ártermelés, a megfelelő minőség biztosítása szempontjából mind nagyobb figyelmet kell fordítanunk a jó tápanyagellátás biztosítására.

Ma már a növénytermesztés tápanyag-gazdálkodási problémái szinte megoldhatatlan gondokat okoznak a termelőknek, ezért fontos, hogy a meglévő lehetőségeinket mind gazdaságosabban használjuk ki.

A minőségi és mennyiségi növénytermelés csak korszerű és tudatos tápanyagellátás mellett valósítható meg. A három legfontosabb makro tápanyag N, P, K mellett mind nagyobb figyelmet kell fordítanunk a növények megfelelő mikroelem ellátottságára is, mivel a biokémiai folyamatokban elsődlegesen mint enzimalkotóként betöltött szerepük kiemelt.

A mikroelemek közül a réz az egyik legfontosabb és legtöbbet tanulmányozott esszenciális elem. Talajvizsgálatok alapján még a kimondottan jó termőképességű talajoknál gyakran mutatkozik a réz hiány. A réznek kiemelt szerepe van a növényi életfolyamatokban. Hiánytünetei a kalászos növényeknél erősen érvényesül. A mennyiségi és minőségi növénytermelés megköveteli, hogy biztosítsuk a kalászos növényeink megfelelő réz ellátását. A réz-hiány pótlást végezhetjük talajon keresztül, vagy a növény felületén. Míg talajtrágyaként főleg réz-sókat alkalmazunk, addig levéltrágyakénti felhasználás céljára különböző réz-vegyületeket, főleg komplex vegyületeket alkalmazunk.

A kísérletek során a következő kérdésekre kerestük a választ:

- Milyen hatással van a lombtrágyázás az őszi búza hozamára és minőségére?
- A réz-komplex vegyületek különböző ligandumai befolyásolják-e a tápanyag felvételt, és milyen mértékben hatnak a hozamra, valamint a minőségre?
- Réz-táplálás szempontjából a réz-ioncserélt szintetizált zeolit réz-tartalma alkalmas-e a réz-hiánytünetek csökkentésére, és milyen mértékben hat a búza hozamára és minőségére?

- Bokrosodáskori vagy a virágzáskori fenológiai fázisban kijuttatott réz-komplexek hasznosulásában mutatkozik-e különbség?
- A kísérleteinkben alkalmazott réz-vegyületek milyen dózisban fejtik ki a legkedvezőbb hatásukat bokrosodáskori és virágzáskori kezelés esetén?

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

2.1. Különböző ligandumú réz vegyületek és réz-ioncserélt szintetizált zeolit lombtrágyakénti felhasználhatóságának vizsgálata

A Szegedi Egyetem Szervetlen Kémia Tanszékén és a NYME Kémiai Tanszékén előállított réz-tetramin-hidroxidot, réz-szacharóz komplexet, a valamint a NYME Kémia Tanszékén előállított réz-ioncserélt szintetizált zeolitot használtuk fel az ősibúza növény réz igényének pótlására.

A kísérletek Komáromban, a Solum RT területén kerültek beállításra, rézből hiányos, magas mésztartalmú Duna öntéstalajon. A kisparcellás szántóföldi kísérleteket három éven keresztül 2000-2002 között végeztük 10 m²-es parcellákon, véletlen blokk elrendezésben és négy ismétlésben.

Az őszi búza lombtrágyázási kísérletek két fenológia fázisban (bokrosodáskor és virágzáskor) kerültek beállításra réz-tetramin-hidroxiddal, valamint réz-szacharóz komplexszel. A komplexeket kézi „levegőnyomású” permetezővel juttattuk ki, 0,6 l-t parcellánként. A kontroll parcellák ugyanilyen térfogatú vizes permetezést kaptak. A réz-ioncserélt zeolit szuszpenzió kijuttatása is hasonlóan történt.

A kezelések során mindkét fenológiai (Bokrosodáskori és virágzáskori) fázisban, három év során (2000-2002) mindig ugyanazt a réz mennyiséget permeteztük ki az őszi búza levélzetére.. Az alkalmazott réz dózisok: 0,1; 0,3; 0,5; 1,0; 2,0 kg/ha⁻¹. Figyelembe véve a réz-tetramin nitrogén-tartalmát a vizes kontroll parcellák mellett olyan nitrogénes kontroll parcellákat is beállítottunk, ahol a réz-amin komplexnek megfelelő mennyiségű nitrogént juttatunk ki ammonium-nitrát oldat formájában. A vizes kontrollhoz képest a nitrogénes kontrollok egyetlen esetben sem mutattak értékelhető eltérést. Ez érthető

is, hisz 0,5 kg réz-dózisonál hektáronként is csak 0,4 kg-nyi nitrogént juttattunk ki. Ezért a kísérlet kiértékelésekor egységesen kontroll parcellákat jelölök.

2.2. Termesztett fajta és növényvédelem

A kísérleteket lúgos pH-jú, magas mésztartalmú, közepes nitrogén, gyenge réz és cink ellátottságu talajon állítottuk be 2000-2002-ben, GK-Csörnök fajtájú őszi búzával. A kísérlet növénytermesztési rendszere megegyezett a SOLUM Rt technológiájával. A gyomirtás az első évben 2000-ben Mecomorn, 2001-ben Granstar, 2002-ben Mecaphar szerek 2 l ha^{-1} dóziséval tavaszi posztemergens kezelés útján történt. A gombabetegségek elleni védekezés (kalászfuzáriózis, lisztharmat) Tilt Premium, Alerlt-S, valamint Eminent 125 SL fungicidekkel történt. A helikopteres inszekticides állománykezelésre a három éves kísérlet alatt nem került sor.

2.3. A búzaminták vizsgálati módszerei

Az őszi búzák betakarítása parcella kombájnnal történt. A betakarított minták tömegének megmérése után minőségi vizsgálatra került sor.

A makro- és mikroelem vizsgálatok ICP technikával az MTA Talajtani és Agrokémiai Intézetében, valamint a NYME Kémiai Tanszékén Joben Yvon készüléken történt. Az összes nitrogéntartalmat Kjeldahl módszerrel Parnass-Wagner készülékben került elvégzésre. A malomipari vizsgálatok során a sikértartalmat kimosással (nátrium-klorid-oldat) a sütőipari értékszám vizsgálatát farinográffal végeztük a Pannon Gabona Rt győri laboratóriumában.

2.4. Statisztikai értékelés.

Az egyes kezelések során kapott eredményeket, az azok közötti összefüggéseket Excel 7,0 for Windows és statistica for Windows 4,5 számítógépes szoftverek alkalmazásával, variancia-, valamint regresszióanalízis segítségével értékeltük.

3. Eredmények és következtetések

Három éven keresztül 2000-2002 között bokrosodáskori és virágzáskori lomb- kezelésben réz-tetramin-hidroxid és réz-szacharóz kezelést alkalmaztunk. Továbbá szintetizált ioncserélt réz-zeolitot bokrosodáskori kezelésben alkalmaztunk. A három éves kísérletek eredményei alapján az alábbi megállapításokat tettük.

3.1. Bokrosodáskori kezelés (réz-tetramin-hidroxid, réz-szacharóz komplexszel)

Mindkét alkalmazott komplex (réz-tetramin-hidroxid és réz-szacharóz) lombozatra történő kijutásakor a hozamok közel azonos mértékben, statisztikailag igazolhatóan emelkedtek.

A nyersfehérje-tartalom mindkét alkalmazott komplex hatására növekedett. Jelentősebb növekedést a réz-tetramin-hidroxid komplex kezelésben kaptunk. A 2,0 kg/ha réz-dózisok már toxikusak voltak.

A nedves siker tartalom a réz-tetramin és réz-szacharóz kezelések hatására statisztikailag bizonyíthatóan emelkedett. A 2,0 kg/ha réz-dózisok sem mutattak toxikus hatást. a sikértartalom folyamatos növekedése mutatható ki a réz-dózisok hatására.

A sütőipari értékszámot vizsgálva megállapítható, hogy a réz-szacharóz komplex alkalmazása volt a kedvezőbb, mely szignifikáns növekedést eredményezett. A 2,0 kg/ha-os réz-dózisok már kismértékű sütőipari értékszám csökkenését eredményezték.

3.2. Virágzáskori kezelés (réz-tetramin-hidroxid és réz-szacharóz komplexszel)

A bokrosodáskori kezeléshez viszonyítva a virágzáskori kezelés hatására a réz-komplexek nagyobb mértékben, szignifikánsan növelték a hozamot. A virágzáskori kezelésekből kisebb réz-dózisnál (0,3 kg/ha) kaptuk a maximális hozamnövekedést, a nagyobb dózisok már toxikus hatást mutattak. A legkedvezőbb hozamnövekedést a réz-szacharóz komplex alkalmazásával érhetjük el.

A nyersfehérje tartalmat vizsgálva megállapítható, hogy a virágzáskori kezelésben a réz-szacharóz volt a hatékonyabb, a 0,3 kg/ha réz-dózisnál nagyobb dózisok toxikusak, melyek hatására a nyersfehérje tartalom csökkent. A bokrosodáskori kezelésben a fehérje növekedés kedvezőbb volt, mint a virágzáskori kezelésben.

A virágzáskori kezelés hatására a nedves siker tartalom jelentősebb mértékben (szignifikánsan) növekedett, mint a bokrosodáskori kezelésben. A maximális nedves siker tartalom 0,5 kg/ha réz-dózisnál mutatkozott. A nagyobb dózisok már toxikusak, hatásukra csökkent a nedves siker-tartalom. A réz-szacharóz komplex hatására a nedves siker tartalom erőteljesebben növekedett, mint a réz-tetramin-hidroxid-komplex esetén.

A sütőipari értékszám változást vizsgálva megállapítható, hogy az igen erőteljesen, szignifikánsan növekedett. A maximális növekedést 0,3 kg/ha réz-dózis adta, ennél nagyobb dózisok már toxikusak voltak. A réz-szacharóz kezelés hatására kaptuk a legjelentősebb sütőipari értékszám növekedést.

Összességében megállapítható, hogy a réz-komplexek alkalmazása a vizsgált paraméterek esetében a virágzáskori kezelésben a kedvezőbb, mint bokrosodáskor.

Költségtakarékosság szempontjából is a virágzáskori kezelés a kedvezőbb, mivel kevesebb réz-komplex alkalmazásával, 0,3 kg/ha réz dózisnál érhető el a maximális növekedés.

4. Új tudományos eredmények

1. A bokrosodáskori réz-komplex kezelések hatására a hozamok növekedtek. A legkedvezőbb hozamnövekedést a réz-tetramin-hidroxidos kezeléssel érhető el. A maximális hozam 1,0 kg/ha réz-dózisnál jelentkezik. A virágzáskori fenológiai fázisban történő réz-komplexek lombtrágyakénti alkalmazása kedvezőbb a hozamnövekedésre, mintha azt a bokrosodáskori fenológiai fázisban alkalmazzuk. A legkedvezőbb növekedést a réz-szacharóz komplexnek, 0,3 kg/ha-os réz-dózis mellett biztosítható.
2. Mindkét fenológiai fázisban (bokrosodáskori, virágzáskori) az alkalmazott réz-komplexek közel azonos mértékben hatásosak a nyersfehérje-tartalom növekedésére. A legjelentősebb növekedés a bokrosodáskori fenológiai fázisban történő lombkezeléssel érhető el, 1,0 kg/Cu dózisnál.
3. A nedves sikér tartalom a bokrosodáskori fenológiai fázisban végzett lombkezelések hatására jelentős mértékben emelkedik. A növekvő réz-dózis hatására folyamatos növekedés mutatható ki. A réz-szacharóz kezelés kedvezőbb, ha a sikér-tartalom növelése a cél. A virágzáskori réz-komplex kezelések hatására a nedves sikér tartalom 0,5 kg/ha Cu dóziséig növekszik. A Cu-szacharóz komplex a nedves sikér tartalom növekedésére kedvezőbb hatású, mint a réz-tetramin-hidroxidos kezelés.
4. A bokrosodáskori fenológiai fázisban történő réz-komplexek hatására a sütőipari értékszám jelentősen növelhető. A réz-szacharóz komplex kezelés a hatékonyabb. Az 1,0 kg/ha Cu-dózis alkalmazása a legkedvezőbb a sütőipari értékszám növelésére. A virágzáskori kezelésben alkalmazott réz-komplex hatására a sütőipari értékszám nagymértékben növekedett. A réz-szacharóz komplex alkalmazása kedvezőbb, mint a réz-tetramin-hidroxidé. A legkedvezőbb hatása a réz-szacharóz-komplex esetén 0,3 kg/ha réz adaggal biztosítható.

5. A réz-ioncserélt zeolit bokrosodáskori fázisban történő alkalmazásával az őszi búza hozama a magasabb réz-dózisok hatására emelkedik. Hasonlóan alakul a nyersfehérje-tartalom növekedése is. A réz-dózisok növekedésével a nyersfehérje-tartalom folyamatos emelkedését kaptuk.
6. A réz-tetramin-hidroxid, valamint a réz-szacharóz komplexnek az őszebúzánál lomtrágyakénti alkalmazása a virágzáskori kezelésben kedvezőbb a hozamra, a nyersfehérje, sikértartalomra, valamint a sütőipari értékszám növelésére. Az anyagfelhasználás (takarékoság) szempontjából is kedvezőbb a virágzáskori alkalmazás.

5. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK

Magyar nyelven megjelent közlemények

- Schmidt R., - Szakál P., - Barkóczi M., (1987): Zn-tartalmú ipari hulladék mezőgazdasági hasznosítása. VII. Gépipari Környezetvédelmi Napok. Győr p, 386-404..
- Szakál P., - Barkóczi M. (1988): A réz-tetramin-hidroxid komplex felhasználása az őszi búza hozamának és sikértartalmának növelésére. HUNGAROCHEM, 88, NEVIKI p., 23- 31.
- Barkóczi M., - Szakál P., - Tölgyesi E. (1989): Kísérletek hulladékból kinyert hexamin- komplexek mezőgazdasági újrahasznosítására. Agrokémia és Talajtan, 38. p.323-327.
- Szakál P., - Barkóczi M. (1989): Réztartalmú hulladékból előállított réz-komplex hatása az őszi búza beltartalmára. Agrokémia és Talajtan, 38. 330-334..
- Schmidt R., - Barkóczi M., - Szakál P., - Othmar Horak., - Juraj Lesny (1999): Hulladékból előállított fém-komplexek mezőgazdasági újrahasznosítása. XIII. Országos Környezetvédelmi Konferencia. Kiadvány.p. 206-214.
- Barkóczi M., - Szakál P., - Schmidt R. (2002): Mikroelem-tartalmú hulladékok mikroelem-tartalmának zeolittal történő kinyerése és annak felhasználása növénytaplálási célra. XVI. Országos Környezetvédelmi Konferencia. Proceeding. P. 240-247.
- Szakál P., - Barkóczi M., - Schmidt R. (2003): Különböző ligandumú réz-komplexek, réz-ioncserélt zeolit hatása a növények hozamára és beltartalmára. NYME Erdőmérnöki Kar. A Magyar Tudomány Napja. 2002. Sopron 2003. p.74-78.

Idegen nyelven megjelent közlemények

Szakál P., - Barkóczi M., - Schmidt R. (1988): The Agricultural Utilization of Zn-Containing Industrial Waste. World Conference on Hasardous Waste. Elsevier Science Publishers. Amsterdam, p.1355-1359.

Szakál P., - Schmidt R., - Barkóczi M. (1988): Experiments for the Agricultural Utilization of Copper containing Wasters, World conference on Hasardous Waste, Elsevier Science Publishers. Amsterdam, p.1361-1365.

R.Schmidt, - M.Barkóczi, - P.Szakál, - R.Kalocsai (2002): The Ampact of Copper Tetramine Hydroxide Treatments on Wheat Yield. Agrokémia és Talajtan 51. Vol. 51. Nos 1-2. p. 193-200

Schmidt R., - Szakál P., - Barkóczi M., - Giczi Zs., - Kalocsai R., - Bősze K. (2004): The effect of metal-complexes gained from trace element containing wastes on the yield and hcemical composition of phacelia (Facelia tanacetifolia) Conference proceedings, Prague, p. 160. CD.

Hazai konferencián tartott előadások és poszterek

Szakál P. – Barkóczi M.: A Zn szerepe a növénytermesztésben. Növénytáplálkozási tanácskozás. Békéscsaba, 1986. december 6.

Szakál P. – Barkóczi M: Szuszpenziós műtrágyák. Növénytáplálkozási tanácskozás. Békéscsaba. 1986. december 6.

Szakál P. – Barkóczi M.: A levéltrágyázás jelentősége. Mikroelemek visszapótlásának lehetőségei. Mezőfalva. 1987. május 27.

- Szakál P. – Barkóczi M.: Réztartalmú hulladékból előállított réz-komplex hatása az őszi búza beltartalmára. Talajtani Társaság Vándorgyűlése (poszter). Szarvas, 1988. szeptember 1-2.
- Barkóczi M. – Szakál P. – Tölgyesi E.: Kísérletek hulladékból kinyert cink-hexamín-komplex mezőgazdasági újrahasznosítására. Talajtani Társaság Vándorgyűlése (poszter) Szarvas, 1988. szeptember 1-2.
- Szakál P. – Barkóczi M.: Réz hatása az őszi búza hozamának és sikértartalmának növelésére. Agrártud. Egyetem. Mosonmagyaróvár. Növénytermesztési Tanácskozás. 1989. márc. 29.
- Szakál P. – Barkóczi M.: Mikroelemek szerepe a cukorrépa- és a kukoricatermesztésben. Agrártud. Egyetem. Mosonmagyaróvár. Növénytermesztési Tanácskozás. 1989. márc. 29.
- Schmidt R. – Barkóczi M. – Szakál P. – Othmar Horak – Juraj Lesny: Hulladékból előállított fém-komplexek mezőgazdasági újrahasznosítása. XIII. Országos Környezetvédelmi Konferencia, Siófok, 1999. szeptember 14-16.
- Barkóczi M. – Szakál P.: Mikroelem-tartalmú ioncserélt szintetizált zeolit, lombtrágyakénti alkalmazása a búzatermesztésben. Analitikai- és Környezetvédelmi Konferencia. Keszthely. 2002. 04.11.p.12.
- Barkóczi M. – Szakál P. – Schmidt R.: Mikroelem-tartalmú hulladékok mikroelem-tartalmának zeolittal történő kinyerése és annak felhasználása növénytaplálási célra. XVI. Országos Környezetvédelmi Konferencia és Szakkiállítás. 2002. szeptember 10-12.

Barkóczi M. – Schmidt R. – Szakál P.: Réz-komplexek előállítása és alkalmazásuk a növénytermesztésben. Magyar Tudomány Napja. Kémiai Intézet Tudományos Ülése. 2002. november 7.

Szakál P. – Schmidt R. – Barkóczi M.: Réz- és cink-tartalmú ioncserélt szintetizált zeolit hatása az őszi búza hozamára és fehérjetartalmára. „Mikroelemek a táplálékláncban”. 2003. április 22-24. Nyíregyháza. p. 43.

Nemzetközi konferencián tartott előadások és poszterek

Schmidt R., - Szakál P., - Barkóczi M.: Cinktartalmú hulladékok mezőgazdasági hasznosítása. VII. Gépipari Környezetvédelmi Napok. Győr, 1987. ápr. 7-9.

Szakál P.,- Barkóczi M.,- Bóna F.: Experiments for the Agricultural Utilization of Copper-containing Wastes. World Conference on Hazardous Waste. Budapest. 1987. okt. 25-31.

Szakál P.,- Schmidt R., - Barkóczi M.: The Agricultural Utilization of Zn-containing Industrial Waste. World Conference on Hazardous Waste. Budapest. 1987. okt. 25-31.

Szakál P., - Barkóczi M.: A réz-tetramin-hidroxid komplex felhasználása az őszi búza hozamának és sikértartalmának növelésére. A mezőgazdaság kemizálása. XVIII. nemzetközi Konferencia. Keszthely. 1988. július 6-8.

P.Szakál, - M. Barkóczi: The effects of Vinasse and mikroelements and winter what quality. Zum 5. Vinasse- und Feldtag in Bernbrug Anlässlich des 20. Hanrigen Bestehens. Brenburg. 1998. július 2-4.

Schmidt R., - Barkózi M., - Szakál P., - Othmar Horak., - Juraj Lesny:
Hulladékból előállított fém-komplexek mezőgazdasági
újrahasznosítása.XIII. Országos Környezetvédelmi Konferencia.
Siófok, 1999. szeptember 14-16

Szakál P., - Schmidt R., - Barkóci M. : Réz- és cink-tartalmú ioncserélt
szintetizált zeolit hatása az őszi búza hozamára és fehérje-
tartalmára. „Mikroelemek a táplálékláncban” 2003. április 22-24.
Nyíregyháza. p.43.

Könyvek

Simon L. – Szilágyi M. (szerkesztette): Schmidt R. – Szakál P. –
Kalocsai R. – Barkóci M. – Giczi Zs. (Szerzők): (2003): N-
oldat, valamint Cu- és Zn kezelés hatása az őszi búza hozamára és
nyersfehérje tartalmára.183-191. Bessenyei György Könyvkiadó
Nyíregyháza, ISBN: 963 9385 81 6

Simon L. – Szilágyi M. (szerkesztette): Schmidt R. – Szakál P. –
Kalocsai R. – Barkóci M. – Giczi Zs. (Szerzők): (2003):
Réztartalmú ioncserélt szintetizált zeolit hatása az őszi búza
hozamára és fehérje tartalmára. p 229-236. Bessenyei György
Könyvkiadó Nyíregyháza, ISBN: 963 9385 81 6